

DOI: [10.32702/2307-2156-2019.1.27](https://doi.org/10.32702/2307-2156-2019.1.27)

УДК 351:323.2

*I. В. Рейтерович,
кандидат політичних наук, доцент,
доцент кафедри публічної політики та політичної аналітики,
Національна академія державного управління при Президенті України*

ОСОБЛИВОСТІ ПРЕДМЕТНОГО ПОЛЯ GOVERNMENT RELATIONS

*I. V. Reiterovych
PhD in Political Science, Associate Professor of the Public Policy and
Political Analysis Chair, National Academy for
Public Administration under the President of Ukraine*

THE FEATURES OF THE SUBJECT FIELD OF GOVERNMENT RELATIONS

Стаття присвячена визначенню та науковому обґрунтуванню особливостей предметного поля Government Relations як специфічної форми суспільної взаємодії. Проаналізовано основні підходи до розуміння сутності Government Relations, досліджено проблеми співвідношення понять Government Relations, Public Relations, Public Affairs та лобіювання, визначено характерні риси Government Relations та перспективні напрями розвитку Government Relations на сучасному етапі.

Представлено авторське визначення Government Relations як специфічного виду діяльності груп інтересів (неурядових організацій, структур бізнесу), спрямованого на побудову ефективних та довгострокових взаємовідносин з органами державної влади усіх рівнів з метою отримання не лише взаємовигідного, але й суспільно корисного результату.

The article is dedicated to the determination and scientific substantiation of features of the subject field of Government Relations, as a specific form of public co-operation. The basic approaches to the understanding of the essence of Government Relations are analysed, the problems of correlation of Government Relations concepts are investigated, Public Relations, Public Affairs and lobbying, the characteristic features of Government Relations and perspective directions of the development this phenomenon on the modern stage are determined.

Authorial determination of Government Relations is presented as the specific type of interest groups activity (non-governmental organisations, business structures), aimed to the construction of efficient and long-term relations with public authorities, with the aim of receiving not only mutually beneficial but also socially useful result.

The core subjects of practice of Government Relations are business organizations (certain financially-industrial groups, multinational corporations, associations of business, that sometimes unite in so-called GR-coalitions, – institutionalized sectoral, regional or national business organizations), and institutes of civil society (non-governmental organizations, various associations, funds etc.).

Government Relations put right new and optimise already formed mechanisms of co-operation of public authorities and interest groups. The marked co-operation provides delegation by government

to business and, partly, to public organisations the part of its administrative functions and duties. Thus, practices of Government Relations give an opportunity to line up a dialogue and to bring closer, on the one hand, business and public organisations to the understanding of difficulties the state and society governance, and on the other hand governmental structures to the severity of conduct business and public activity. Using the mechanisms of Government Relations, business and publicity become active participants in the process of decision-making, which will induce them to the expansion of corresponding practice based on world experience.

Ключові слова: *бізнес; групи інтересів; демократія; зв'язки з урядовими структурами; інститути громадянського суспільства; публічна політика.*

Key words: *business; groups of interest; democracy; government relations; institutes of civil society; public policy.*

Постановка проблеми у загальному вигляді та її зв'язок з важливими науковими та практичними завданнями.

В останні десятиліття у взаємовідносинах між державою, інститутами громадянського суспільства та бізнесом відбулися суттєві зміни, що пов'язано з кількома основними причинами. По-перше, враховуючи швидкість соціально-економічних, політичних та культурних змін, держава не завжди встигає вчасно реагувати на новітні виклики як глобального, так і національного характеру, ефективно виконувати свої зобов'язання, перш за все соціального характеру. Разом з тим, приватний сектор також виявився неготовим до трансформацій глобальної економіки, пов'язаних з наростанням політичних та соціальних проблем. По-друге, стрімко зростає рівень політичної та громадянської культури, формуються абсолютно нові форми суспільної взаємодії, в основі яких знаходяться принципи загальної взаємозалежності. Нарешті, по-третє, спостерігається формування нових груп інтересів (у тому числі через ускладнення структури суспільства), які поряд з державою та політичними партіями стають активними суб'єктами політичних процесів.

Вищезазначені процеси зумовили появу абсолютно нових форм суспільної взаємодії, результатом яких є публічна політика (public policy). Остання представляє собою політику органів публічного управління, що заснована на механізмах публічного узгодження інтересів заінтересованих сторін та спрямована на досягнення суспільнозначимих цілей та вирішення суспільноважливих задач [5, с. 41]. У даному контексті новим інструментом функціонального представництва інтересів та забезпечення публічної політики стає Government Relations (зв'язки з урядовими структурами, зв'язки з державою), що дозволяють посилити кваліфіковану громадську участь у процесі прийняття політико-управлінських рішень на різних рівнях.

Аналіз останніх публікацій за проблематикою та визначення невирішених раніше частин загальної проблеми. Зарубіжна практика наукового дослідження Government Relations зробила значний внесок у концептуалізацію даної форми суспільної взаємодії. Теоретико-методологічним засадам дослідження Government Relations, а також історії формування та розвитку даної практики присвячені роботи К. Гетца, Дж. Доу, Б. Левіна, Ч. Мака, М. Мезнара, А. Ослунда, Ф. Сайтел, Л. Сморгунова, П. Толстих, А. Шатілова, Дж. Вілсона, Б. Вулпа та інших.

Окремі аспекти взаємовідносин у трикутнику "держава – бізнес – громадянське суспільство" висвітлювалися у працях Х. Аренд, Е. Арато, М. Кастельса, Д. Кіна, Дж. Коена, Ю. Красіна, Ш. Муффа, Ю. Хабермаса.

Разом з тим, попри наявність ґрунтовних зарубіжних наукових розвідок з зазначеної проблематики, питання, пов'язані з особливостями визначення предметного поля Government Relations як специфічної форми суспільної взаємодії, формування та функціонування механізмів GR-менеджменту у вітчизняній політико-управлінській практиці, залишаються малодослідженими.

При цьому для України співпраця урядових, бізнес- та громадських структур на сьогодні є однією з основних умов здійснення ефективного управління. Це саме ті проблеми, які перебувають, з одного боку, у площині публічної політики, з іншого – набувають особливої важливості для України на її шляху інтеграції до ЄС. Актуальність та необхідність дослідження механізмів Government Relations також значною мірою зумовлюється тими завданнями, які були визначені у Стратегії сталого розвитку "Україна – 2020", затвердженій Указом Президента України від 12 січня 2015 р., оскільки в ній йдеться, по-перше, про необхідність синергії зусиль органів влади, бізнесу та громадянського суспільства для просування України у світі. По-друге, зазначається, що головною передумовою реалізації Стратегії є суспільний договір між владою, бізнесом та громадянським суспільством, де кожна сторона має свою зону відповідальності. Відповідальність влади – провести реформи, забезпечити баланс інтересів між громадянським суспільством, державою і бізнесом, просто прозоро та якісно працювати за новими підходами, гарантувати дотримання прав людини. Відповідальність бізнесу – підтримувати й розвивати державу, бізнес-середовище та громадянське суспільство, сумлінно сплачувати податки, здійснювати ефективні інвестиції в економіку держави, дотримуватися принципів

чесної праці та конкуренції. Відповідальність громадянського суспільства – контролювати владу, жити відповідно до принципів гідності та неухильно додержуватися Конституції і законів України. Вищезазначені питання знайшли своє відображення і в Угоді про асоціацію між Україною, з однієї сторони, та Європейським Союзом, Європейським співтовариством з атомної енергії і їхніми державами-членами, з іншої сторони.

Формулювання мети статті. Метою статті є аналіз особливостей предметного поля Government Relations як специфічної форми суспільної взаємодії.

Виклад основного матеріалу дослідження з повним обґрунтуванням отриманих наукових результатів. В країнах ЄС та США механізми та технології Government Relations (GR) бізнес почав застосовувати, починаючи з 70-х років ХХ століття. Дані функції були покладені на GR-департаменти, які, наприклад, від початку були створені у структурі великих корпорацій для боротьби з новим соціальним законодавством (зокрема, у США). Від початку свого існування їх головним завданням був захист автономії корпорації, проте пізніше вони почали відповідати за взаємовідносини з органами державної влади, причому не лише на федеральному, але й на місцевому рівнях [12, с. 59]. При цьому поступово великий бізнес почав виділяти кошти на формування та реалізацію соціальних програм, спрямованих на підтримку освіти, охорони здоров'я, мистецтва. На сьогодні підтримка середньої та вищої школи в розвинутих країнах вважається невід'ємним елементом соціальної відповідальності корпорацій, оскільки це є своєрідними інвестиціями в майбутній кадровий склад корпорацій і формування сприятливого до бізнес-структури середовища, що є запорукою збереження майбутнього корпорації. Тому практично кожна школа, коледж, університет, лікарня, громадська організація мають спеціальні департаменти для взаємодії з урядом і бізнесом, оскільки ґрунтовна підготовка інвестиційних проектів, моніторинг умов діяльності, визначення оптимальних параметрів політико-державного середовища, підтримка ефективних відносин з органами державної влади – запорука їх стабільного розвитку [3, с. 237].

Разом з тим, слід зазначити, що до сьогодні існують значні відмінності у підходах до визначення предметного поля Government Relations як специфічної форми суспільної взаємодії. Частина дослідників (перш за все з пострадянського простору) під GR має на увазі не тристоронню, а двосторонню взаємодію (між бізнесом та урядовими структурами), яку, що підтверджують численні дослідження, все ж таки правильно виділяти в окрему практику – BGR (Business-Government Relations – бізнес-урядові зв'язки) [див., наприклад: 8; 13].

Розглянемо тепер більш детально найбільш поширені визначення Government Relations в науковій літературі. А. Престон ще у 1980-х роках, виходячи з запропонованої власної моделі взаємопроникнення, зробив висновок про те, що Government Relations, а у більш широкому контексті – корпоративні та соціальні відносини – це не лише процес взаємовідносин обміну, але скоріше інтерактивний процес, в межах якого кожний з учасників володіє певною можливістю прояву власної (незалежної) ініціативи і в той же час є об'єктом стимулювання та впливу з боку інших учасників [14]. Подібне розуміння Government Relations, в основу якого було покладено інтерес основних акторів, суттєво вплинуло на подальші дослідження цієї специфічної форми суспільної взаємодії.

Так, на думку американського дослідника Ч. Мака, Government Relations – "це застосування одного чи кількох методів комунікації (передусім маркетингових та політичних) окремими індивідами або інститутами для впливу на рішення уряду – на місцевому, державному, національному чи міжнародному рівнях, або їх поєднання" [11, с. 4]. GR при цьому виконує три основні функції, необхідні для належного функціонування влади та демократії, а саме:

- 1) надає засоби для врегулювання конфліктів, необхідні для збереження демократичного та взаємно толерантного суспільства;
- 2) спрямовує важливу інформацію політичним лідерам, щоб полегшити подальше збалансоване прийняття рішень;
- 3) сприяє створенню системи стримувань і противаг, за якої конкуренція між групами інтересів утримує будь-яку з них від фактичної монополізації влади [11, с. 6].

У свою чергу У. Агі, Г. Кемерон, Ф. Олт та Д. Уїлкоккс визначають Government Relations як діяльність компанії з відстеження роботи урядових структур, що включає збирання та обробку інформації про діяльність органів публічної влади, підготовку та розповсюдження інформації про діяльність компанії серед різних груп громадськості, включаючи виборних посадових осіб, а також вплив на процеси прийняття політико-управлінських рішень [1, с. 362 – 363].

П. Толстих під Government Relations розуміє "діяльність спеціально уповноважених співробітників великих комерційних структур (GR-фахівців) з супроводу діяльності компанії в політичному середовищі" [6, с. 198]. Л. Сморгунів та Л. Тимофеева вважають, що Government Relations – це особлива організація взаємодій недержавних структур (асоціацій громадянського суспільства, бізнесу) з державою для впливу на владу з метою узгодження інтересів та прийняття ефективних рішень [9, с. 59].

Зазначимо, що до сьогодні існують значні розбіжності у методологічних підходах до Government Relations, оскільки відсутні чіткі критерії, які дозволяють відокремити Government Relations від Public Relations, Public Affairs та лобювання, що часто призводить до термінологічної плутанини. Відповідно одна частина дослідників розглядає GR виключно як напрям комунікаційного менеджменту (поряд з Public Relations, Public Affairs та лобюванням).

Інша частина розглядає GR не як окремий напрям, а як відгалуження Public Relations, Public Affairs або ж взагалі синонім Public Affairs. Однак, на нашу думку, необхідно чітко розрізняти між собою дані поняття, по-перше, через відмінності у кінцевих цілях, а, по-друге, внутрішнього змісту діяльності (предметного поля).

Зокрема, у контексті зв'язку між Government Relations та Public Relations слід зазначити, що, з одного боку, не викликає сумніву той факт, що PR- та GR-технології об'єднані поняттям "комунікація" та, фактично, є однією з функцій управління організацією [9, с. 59]. Проте, з іншого боку, останнім часом Government Relations, що є організаційною діяльністю з управління взаємовідносинами з органами публічної влади, активно розширює арсенал своїх методів за рахунок технологій та інструментів PR. Отже, PR-діяльність як технологія фактично стає складовою частиною GR-діяльності.

У контексті взаємозв'язку між Government Relations та Public Affairs виділяють два основних підходи, які, тим не менше, розділяють дані поняття. Згідно першого, Public Affairs – більш вузьке поняття, ніж Government Relations, оскільки останні достатньо часто вибудовуються, ігноруючи публічні інтереси. Згідно другого підходу, Public Affairs, навпаки, більш широке поняття, оскільки включає не лише налагодження взаємовідносин з органами влади, але й з іншими акторами публічної сфери [10].

Третя група науковців досліджує GR як інструмент цивілізованого лобізму (інституціональне лобіювання). Останнє не зовсім коректно, оскільки у процесі лобіювання суб'єкт (фізична або юридична особа) впливає (створює тиск) на об'єкт (орган державної влади або державного службовця) з метою прийняття або неприйняття певного рішення. Таким чином лобіювання – це односторонній процес, що має у своїй основі інтерес та тиск у явній або неявній формі. Крім того, лобіюванням займається лобіст, як правило – спеціально найнята особа (фізична або юридична), що має спеціальні зв'язки із представниками органів державної влади. Часто цю функцію виконують колишні високопосадовці, але нерідко лобіювання може здійснюватися державними службовцями безпосередньо (зокрема, мова йде про так зване "внутрішнє лобіювання") [7, с. 16]. Однак державні службовці не можуть бути суб'єктами GR, адже не формулюють стратегію, завдання та механізми реалізації GR-комунікації.

Таким чином, предметна сфера GR (комплекс завдань, які повинні бути реалізовані) більш широка, ніж у лобізму. Фахівець у сфері Government Relations – це, насамперед, менеджер, який, по-перше, організовує процес роботи із зовнішніми політичними стейкхолдерами, відслідковує ризики, за необхідності залучаючи галузеву організацію, консультативну або лобістську фірму для реалізації поставлених в органах державної влади лобістських завдань [6, с. 195 – 196]. По-друге, GR-спеціаліст працює на постійній основі та отримує фіксовану заробітну плату, і, що найголовніше, відстоює інтереси одного замовника – своєї компанії. Лобіст же наймають на певний термін для виконання поставленого завдання. Тобто, у даному контексті Government Relations – це сфера менеджменту, а лобіювання – технологія, складова частина GR.

Підсумовуючи, зазначимо, що спеціаліст з GR спирається у своїй діяльності на інструментарій лобіювання та PR, однак в цілому GR, PR та лобіювання є поняттями різного рівня.

Отже, Government Relations розглядається як діяльність, комунікація, технологія, менеджмент, однак вкрай рідко розглядається як політичний інститут або принцип взаємовідносин влади, бізнесу та інститутів громадянського суспільства.

Наведені точки зору дозволяють сформулювати авторське інтегроване визначення Government Relations (зв'язки з урядовими структурами, зв'язки з державою). Отже, Government Relations ми будемо розглядати як специфічний вид діяльності груп інтересів (неурядових організацій, структур бізнесу), спрямований на побудову ефективних та довгострокових взаємовідносин з органами державної влади усіх рівнів з метою отримання не лише взаємовигідного, але й суспільно корисного результату. При цьому основними суб'єктами практики Government Relations є організації бізнесу (окремі фінансово-промислові групи, транснаціональні корпорації, асоціації бізнесу, які іноді об'єднуються у так звані GR-коаліції – інституціоналізовані галузеві, регіональні або національні організації бізнесу) та інститути громадянського суспільства (неурядові організації, різноманітні асоціації, фонди тощо).

Соціальний зміст GR полягає у тому, що він, доповнюючи традиційні для репрезентативної демократії системи територіального та партійного представництва, сприяє залученню до процесів вироблення та прийняття політико-управлінських рішень різних груп інтересів [4, с. 239]. Крім того, зазначений механізм взаємодії держави, бізнесу та інститутів громадянського суспільства має базуватися на оптимальному використанні наступних системних принципів:

- досягнення консенсусу інтересів влади, бізнесу та суспільства під час суспільної дискусії з ідентифікації основних напрямів економічної та соціальної стратегії держави;
- інституціоналізація взаємовідносин підприємницьких структур, громадянського суспільства та органів публічної влади через зміцнення ролі інститутів громадських рад, лобістських структур, саморегулюючих організацій підприємців, реалізацію соціальних і добродійних програм;
- участь бюджетоутворюючих і великих фінансово-промислових груп у соціально-економічному житті місцевої громади через інститут публічно-приватного партнерства та інші моделі партнерства;
- транспарентність відносин держави, бізнесу та громадянського суспільства;
- демократизація процесів ухвалення стратегічних рішень;
- диверсифікація соціальної відповідальності бізнесу та влади [2].

Відзначимо також, що Всесвітній альянс за громадську участь CIVICUS, який є міжнародним альянсом організацій громадянського суспільства та активістів, які працюють з метою зміцнення діяльності громадян і

громадянського суспільства по всьому світу, особливо в тих районах, де оскаржуються представницька демократія і права громадян на свободу об'єднання, наголошує на тому, що ефективний розвиток суспільства безпосередньо залежить від ступеня балансу між державою, приватним сектором та громадянським суспільством, а також, що управління покращується, коли існує безліч засобів для людей, щоб мати право голосу в прийнятті рішень. CIVICUS визначає ключові аспекти створення сприятливого середовища для розвитку громадянського суспільства у його взаємодії з державою та бізнесом, які включають:

- законність, прозорість та підзвітність організацій громадянського суспільства: групи громадянського суспільства повинні докладати зусилля, щоб бути прозорими і підзвітними перед своїми заінтересованими сторонами, черпають свою легітимність зі схвалення заінтересованих сторін. У той час як організації громадянського суспільства звітують насамперед перед своїми заінтересованими сторонами, вони також підзвітні уряду, іншим групам громадянського суспільства та громадськості в цілому;

- налагодження зв'язків, коаліцій і солідарність: повинні існувати зв'язки та співпраця між різними групами громадянського суспільства і приватними особами, спільні платформи та коаліції на різних рівнях;

- нормативно-правове середовище: закони для організацій громадянського суспільства повинні бути чіткими та добре визначеними. Процес реєстрації має бути швидким, простим і недорогим. Закони держави, нормативні акти і політика щодо громадянського суспільства повинні зробити його легким для утворення груп громадянського суспільства, вільним від будь-якого втручання, висловлювати свою думку, спілкуватися, скликати, співпрацювати і знаходити ресурси;

- політичне середовище: органи влади – та політики повинні визнати громадянське суспільство як законного соціального і політичного актора й забезпечити систематичні можливості для спільної роботи держави та інститутів громадянського суспільства;

- публічні відносини і сприйняття: повинна бути терпимість людей і груп, які мають різні точки зору та ідентичності;

- корупція: не повинно бути жодної терпимості щодо корупції серед державних чиновників, політичних діячів, людей у бізнесі і персоналу організацій громадянського суспільства;

- комунікації і технології: має бути надійним, дешевим і достатньо поширеним доступ до комунікаційних платформ і технологій;

- ресурси: групи громадянського суспільства повинні мати можливість отримати доступ до ресурсів із низки стійких джерел, у тому числі на внутрішньому ринку, а також визначити свою власну діяльність, а не обмежені можливості фінансування [15].

Підсумовуючи, зазначимо, що в цілому GR доповнює традиційні для демократії системи територіального та партійного представництва, оскільки: сприяє залученню у процеси вироблення та прийняття політико-управлінських рішень різноманітних груп інтересів; розширює можливості для артикуляції, агрегації та інтеграції інтересів; сприяє реалізації конституційних прав громадян на участь в управлінні; підвищує ефективність роботи органів державної влади тощо.

Висновки з даного дослідження і перспективи подальших розвідок у даному напрямі. Аналіз особливостей предметного поля Government Relations дозволяє стверджувати, що GR є самостійною формою суспільної взаємодії, відмінною від Public Relations, Public Affairs та лобіювання. Зокрема, зазначені соціальні практики мають різні цілі, засоби та механізми комунікації, суттєво розрізняються за суб'єктно-об'єктними ознаками тощо. Відповідно Government Relations представляє собою специфічний вид діяльності груп інтересів (неурядових організацій, структур бізнесу), спрямований на побудову ефективних та довгострокових взаємовідносин з органами державної влади усіх рівнів з метою отримання не лише взаємовигідного, але й суспільно корисного результату. Актуальність GR пов'язана з тим, що він сприяє формуванню нових та оптимізує вже сформовані механізми взаємодії органів державної влади, бізнесу та громадянського суспільства, сприяє більш активному залученню бізнесу та громадськості до процесів вироблення публічної політики.

Що стосується перспектив подальших досліджень, то вони полягають у визначенні проблем та перспектив інституціоналізації Government Relations в Україні з врахуванням відповідного зарубіжного досвіду.

Список літератури.

1. Аги У. Самое главное в PR / У. Аги, Г. Кэмерон, Ф. Олт, Д. Уилкокс / Пер. с англ. – СПб.: Питер, 2004. – 560 с.

2. Бержанір А. Л. Становлення взаємодії влади, бізнесу і суспільства в ринкових умовах / А. Л. Бержанір // Сталий розвиток економіки. – 2013. – № 3. – С. 18 – 21.

3. Кулакова Т. А. Government Relations в процессе принятия политических решений / Т. А. Кулакова // ПОЛИТЭКС: политическая экспертиза: Альманах. – СПб.: Изд-во С.-Петербур. ун-та, 2005. – Вып. 2. – С. 226 – 238.

4. Павроз А. В. GR как институт социально-политического взаимодействия // ПОЛИТЭКС: Политическая экспертиза: Альманах. – СПб.: Изд-во С.-Петербур. ун-та, 2005. – Вып. 2. – С. 238 – 251.

5. Публічна політика та суспільні зміни в Україні в контексті євроінтеграції : монографія / авт. кол. : С. О. Телешун, С. В. Ситник, І. В. Рейтерович, О. Г. Пухкал та ін. ; за заг. ред. С. О. Телешуна, д-ра політ. наук, проф. – Київ : НАДУ, 2017. – 248 с.

6. Толстых П. А. Субъектный статус лоббизма и Government Relations / П. А. Толстых // Исторические, философские, политические и юридические науки, культурология и искусствоведение. Вопросы теории и практики. – Тамбов: Грамота, 2012. – № 4 (18): в 2-х ч. – Ч. II. – С. 195 – 200.
7. Шатилов А.Б. GR для эффективного бизнеса / А.Б. Шатилов, А.С. Никитин. – М.: ФОРУМ, 2011. – 160 с.
8. Doh J. Regional Market Integration and Decentralization in Europe and North America / J. Doh // Business & Society. – Vol. 38. – N 4. – December 1999. – P. 474 – 507.
9. GR-связи с государством: теория, практика и механизмы взаимодействия бизнеса и гражданского общества с государством. Учебное пособие / под ред. Л. В. Сморгунова и Л. Н. Тимофеевой. – М.: РОССПЭН, 2012. – 407 с.
10. Harris P. In Search of Public Affairs: A Function in Search of an Identity / P. Harris, D. Moss // Journal of Public Affairs. – 2001. – № 1(2). – P. 102 – 110.
11. Mack, Charles S. Business, politics, and the practice of government relations / Charles S. Mack: foreword by F. Christopher Arterton. – Westport, Connecticut : Quorum Books, 1997. – XIX, 267 p.
12. Martin C. Consider the Source Determinants of Corporate Preferences for Public Policy // Business and Government: Methods and Practice / ed. D. Coen, W. Grant. Germany, Opladen: Barbara Budrich Publishers, 2006. – 136 pp.
13. Meznar M. Business-Government Relations Within a Contingency Theory Framework: Strategy, Structure, Fit, and Performance / M. Meznar, J. Johnson // Business & Society. – Vol. 44. – N 2. – June 2005. – P. 119 – 143.
14. Preston I. L. The Compatibility of Advertising Regulation and the First Amendment // Journal of Advertising. – 1980. – Vol. 9, № 3. – P. 12 – 15.
15. The CIVICUS 2013 enabling environment index [Электронный ресурс]. – Режим доступа : http://civicus.org/eei/downloads/Civicus_EEI%20REPORT%202013_WEB_FINAL.pdf

References.

1. Ahy, U. Kameron, H. Olt, F. and Uylkoks, D. (2004), *Samoe glavnoe v PR* [The most important thing in PR], Pyter, St.Petersburg, Russia.
2. Berzhanir, A.L. (2013), “The formation of the interaction of power, business and society in market conditions”, *Stal'nyy rozvytok ekonomiky*, vol. 3, pp. 18-21.
3. Kulakova, T.A. (2005), “Government Relations in political decision making”, *POLYTEKS: polytycheskaia ekspertyza: Al'manakh*, vol. 2, pp. 226-238.
4. Pavroz, A.V. (2005), “GR as an institution of social and political interaction”, *POLYTEKS: Polytycheskaia ekspertyza: Al'manakh*, vol. 2, pp. 238-251.
5. Teleshun, S.O. Sytnyk, S.V. Rejterovych, I.V. and Pukhkal, O.H. (2017), *Publichna polityka ta suspil'ni zminy v Ukraini v konteksti ievrointehratsii* [Public policy and social changes in Ukraine in the context of European integration], NADU, Kyiv, Ukraine.
6. Tolstykh, P.A. (2012), “Subject Lobbyism Status and Government Relations”, *Ystorycheskye, fylosofskye, polytycheskye y iurydicheskye nauky, kul'turolohiya y yskusstvovedeniye. Voprosy teoryy y praktyky*, vol. 4 (18), no. II, pp. 195-200.
7. Shatylov, A.B. (2011), *GR dlia efektyvnoho byznesa* [GR for effective business], FORUM, Moscow, Russia.
8. Doh, J. (1999), “Regional Market Integration and Decentralization in Europe and North America”, *Business & Society*, vol. 38, no. 4, pp. 474-507.
9. Smorhunov, L.V. and Tymofeeva, L.N. (2012), *GR-sviazy s hosudarstvom: teoriya, praktyka y mekhanizmy vzaymodejstviya byznesa y hrazhdanskoho obschestva s hosudarstvom* [GR-relations with the state: theory, practice and mechanisms of interaction between business and civil society with the state], ROSSPEN, Moscow, Russia.
10. Harris, P. and Moss, D. (2001), “In Search of Public Affairs: A Function in Search of an Identity”, *Journal of Public Affairs*, vol. 1 (2), pp. 102-110.
11. Mack, Ch.S. (1997), *Business, politics, and the practice of government relations*, Quorum Books, Westport, Connecticut, USA.
12. Martin, C. (2006), “Consider the Source Determinants of Corporate Preferences for Public Policy”, *Business and Government: Methods and Practice*, Barbara Budrich Publishers, Opladen, Germany.
13. Meznar, M. (2005), “Business-Government Relations Within a Contingency Theory Framework: Strategy, Structure, Fit, and Performance”, *Business & Society*, vol. 44, no. 2, pp. 119-143.
14. Preston, I.L. (1980), “The Compatibility of Advertising Regulation and the First Amendment”, *Journal of Advertising*, vol. 9, no. 3, pp. 12-15.
15. CIVICUS (2013), “The CIVICUS 2013 enabling environment index”, available at: http://civicus.org/eei/downloads/Civicus_EEI%20REPORT%202013_WEB_FINAL.pdf (Accessed 10 Jan 2019).

Стаття надійшла до редакції 13.01.2019 р.